

Ronald Meinardus  
Σεπτέμβριος 2025

# Η Ελλάδα μέσα από τα μάτια των Γερμανών: Πέρα από τα στερεότυπα στις ελληνογερμανικές σχέσεις

## Στοιχεία έκδοσης

### Εκδότης

Friedrich-Ebert-Stiftung  
Γραφείο Αθηνών  
Νεοφύτου Βάμβα 4  
10674 Αθήνα  
Ελλάδα

### Ευθύνη για το περιεχόμενο

Regine Schubert | Διευθύντρια

### Επικοινωνία

Regine Schubert  
Τηλ.: +30 210 72 44 670  
<https://athens.fes.de>  
Email: [info.athens@fes.de](mailto:info.athens@fes.de)

### Σχεδιασμός/Σελιδοποίηση

Εριφύλη Αράπογλου - enArte

### Σχεδιασμός εξωφύλλου

Φωτογραφία από esfera / Shutterstock

Η δημοσκόπηση που παρουσιάζεται στη μελέτη αυτή κατέστη δυνατή χάρη στη χρηματοδοτική υποστήριξη των ακόλουθων φορέων:

Ελληνογερμανικό Club Bamberg  
Ελληνογερμανική Οικονομική Ένωση (DHW), Κολωνία  
Ελληνογερμανικός Σύλλογος Φιλαδέλφεια, Αθήνα

Οι απόψεις που εκφράζονται στη συγκεκριμένη δημοσίευση δεν ταυτίζονται κατ' ανάγκη με εκείνες του Friedrich-Ebert-Stiftung e.V. (FES). Η εμπορική χρήση του υλικού που εκδίδεται από το FES δεν επιτρέπεται χωρίς την έγγραφη συναίνεση του FES. Οι δημοσιεύσεις του FES δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται για προεκλογικούς σκοπούς.

Σεπτέμβριος 2025

© Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.

ISBN 978-618-5779-26-9

Περισσότερες δημοσιεύσεις του Friedrich-Ebert-Stiftung μπορείτε να βρείτε εδώ:

➤ [www.fes.de/publikationen](http://www.fes.de/publikationen)



Ronald Meinardus

Σεπτέμβριος 2025

# Η Ελλάδα μέσα από τα μάτια των Γερμανών: Πέρα από τα στερεότυπα στις ελληνογερμανικές σχέσεις

# Περιεχόμενα

Πρόλογος .....	3
1. Μέσα από τον φακό του τουρίστα: η Ελλάδα ως παράδεισος διακοπών .	4
2. Η ταξιδιωτική εμπειρία ως καθοριστικός παράγοντας αντίληψης ....	6
3. Αναγνώριση της ιστορικής ευθύνης, αλλά καμία υποστήριξη στο ζήτημα των αποζημιώσεων .....	7
4. Θετικές αξιολογήσεις από τα γερμανικά μέσα σχετικά με την Ελλάδα ...	8
5. Ένα πάθος που κρατά χρόνια .....	9
6. Μικρά περιθώρια για τις σύγχρονες προκλήσεις .....	10
7. Αντικρουόμενες αντιλήψεις και διαχωριστικές γραμμές στις δημοσκοπήσεις .....	11
8. Η Ελλάδα στη Γερμανία: ο θετικός ρόλος της διασποράς .....	12

# Πρόλογος

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχουν διενεργηθεί πολυάριθμες έρευνες στην Ελλάδα προκειμένου να εξεταστεί η εικόνα της Γερμανίας στο ελληνικό κοινό. Οι έρευνες αυτές δίνουν ένα δημοσκοπικό αποτύπωμα των μεταπτώσεων που χαρακτηρίζουν τις πολιτικές και διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Βερολίνου και Αθήνας. Η πιο πρόσφατη άνοδος της δημοτικότητας της Γερμανίας μεταξύ των Ελλήνων<sup>1</sup> ευθυγραμμίζεται με τον δεδηλωμένο στόχο και των δύο κυβερνήσεων για ενίσχυση των διμερών σχέσεων.

Ωστόσο, υπάρχει μια εντυπωσιακή ασυμμετρία στη μελέτη της κοινής γνώμης για τις ελληνογερμανικές σχέσεις. Ενώ έχουμε αρκετά ακριβή στοιχεία για το πώς οι Έλληνες αντιλαμβάνονται τη Γερμανία τα τελευταία είκοσι χρόνια, σχεδόν τίποτα δεν ήταν γνωστό μέχρι τώρα για το πώς οι Γερμανοί αντιλαμβάνονται την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό – πέρα από αποσπασματικές αναφορές σε μερίδα των γερμανικών μέσων ενημέρωσης, τα οποία, ιδιαίτερα στο αποκορύφωμα της οικονομικής κρίσης, συχνά βασιζόνταν κατά κύριο λόγο σε αρνητικά ή ακόμα και ρατσιστικά στερεότυπα.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να καλύψει το κενό αυτό. Βάσει μιας αντιπροσωπευτικής έρευνας που διενεργήθηκε στη Γερμανία τον Μάρτιο του 2025, εξετάζει την εικόνα που έχει το γερμανικό κοινό για την Ελλάδα<sup>2</sup>.

Με μια πρώτη ματιά, τα στοιχεία μπορεί να υποδηλώνουν μια συντριπτικά θετική στάση των Γερμανών απέναντι στην Ελλάδα. Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι πιο περίπλοκη. Εξακολουθούν να υπάρχουν έντονες διαφορές ανάμεσα στις αντιλήψεις των Γερμανών και των Ελλήνων, ιδιαίτερα σε θέματα πρωταρχικής σημασίας για την ελληνική πλευρά.

1 Ronald Meinardus: Evolving Perceptions: The Gradual Transformation of Germany's Image in Greece, September 2024, Policy Brief, Friedrich Ebert Stiftung Athens.

2 Kara Research: Η εικόνα της Ελλάδας στη Γερμανία. Πώς αντιλαμβάνονται οι Γερμανοί την Ελλάδα το 2025;; Αθήνα 2025. Περίοδος συλλογής δεδομένων 6 – 17 Μαρτίου 2025. Μέγεθος δείγματος και κάλυψη: 1.002 ερωτηθέντες, εκπρόσωποι του συνολικού πληθυσμού της Γερμανίας. Η σφυγμομέτρηση κατέστη δυνατή με την υποστήριξη των παρακάτω οργανώσεων: Ελληνογερμανικό Club Bamberg, Ελληνογερμανική Οικονομική Ένωση (DHW), Κολωνία Ελληνογερμανικός Σύλλογος Φιλαδέλφεια, Αθήνα.

# 1. Μέσα από τον φακό του τουρίστα: η Ελλάδα ως παράδεισος διακοπών

Οι συσχετισμοί που έχουν οι περισσότεροι Γερμανοί με την Ελλάδα<sup>3</sup> αντικατοπτρίζουν πιστά τις εικόνες που μεταφέρονται στα γυαλιστερά ταξιδιωτικά φυλλάδια. Όταν οι Γερμανοί σκέφτονται την Ελλάδα, οραματίζονται πρωτίστως έναν ελκυστικό προορισμό διακοπών: θάλασσα, ηλιοφάνεια και ευνοϊκές καιρικές συνθήκες είναι οι όροι που αναφέρονται συχνότερα όταν οι ερωτηθέντες στη Γερμανία απαντούν σχετικά με το τι τους έρχεται αυθόρμητα στο νου όταν σκέφτονται την Ελλάδα.

Αυτή η απάντηση ισχύει για τους μισούς σχεδόν από τους ερωτηθέντες στην έρευνά μας. Στη δεύτερη θέση μεταξύ των κορυφαίων συσχετισμών βρίσκεται η ελληνική κουζίνα: πιάτα όπως το σουβλάκι, το τζατζίκι και η φέτα χαίρουν ευρείας αναγνώρισης και δημοφιλίας στη Γερμανία. Η Ελλάδα συνδέεται επίσης με τη «φιλοξενία» και τις «διακοπές». Σημαντικά πιο κάτω στη λίστα -αν και παρόντες- είναι οι όροι «ιστορία, πολιτισμός, μυθολογία», καθώς και τα παγκοσμίως γνωστά ιστορικά αξιοθέατα και αρχαιολογικά μνημεία της χώρας. Πολιτικές

αναφορές όπως «κρίση, φτώχεια, χρεοκοπία» δεν εμφανίζονται παρά μόνο στο κάτω μέρος της λίστας, κάτι που αποτελεί ένα κεντρικό εύρημα αυτής της ανάλυσης, υποδεικνύοντας ότι αυτοί οι όροι σπάνια διασταυρώνονται με τις εμπειρίες και τα βιώματα των Γερμανών τουριστών στην Ελλάδα.

Η συντριπτική πλειοψηφία των Γερμανών βλέπει την Ελλάδα μέσα από το φακό του τουρίστα: ως έναν παράδεισο διακοπών, με ζεστό, ηλιόλουστο καιρό όλον τον χρόνο, εξαιρετικό φαγητό, φιλόξενους ανθρώπους, συναρπαστική ιστορία και μοναδικά πολιτιστικά και ιστορικά μνημεία που θεωρούνται ευρέως σημαντικά αντικείμενα γενικών γνώσεων. Όπως καταδεικνύεται με σαφήνεια από τα στοιχεία της έρευνας, οι Γερμανοί αντιλαμβάνονται την Ελλάδα πάνω απ' όλα ως έναν ποθητό προορισμό – ένα μέρος στο οποίο επιθυμούν να περάσουν «τις πολυτιμότερες μέρες του έτους», δηλαδή τις διακοπές τους.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι αρνητικοί συσχετισμοί δεν καταλαμβάνουν παρά μόνο έναν περιθωριακό ρόλο.

Πιν. 1

## Συσχετισμοί με την Ελλάδα

Ποιες είναι οι πρώτες τρεις λέξεις που σας έρχονται στο νου όταν σκέφτεστε την Ελλάδα;

ΑΝΟΙΧΤΗ ΕΡΩΤΗΣΗ,  
ΜΕΧΡΙ 3 ΕΠΙΛΟΓΕΣ



Πηγή: kaparesearch.com

3 Πίνακας 1.

Οι σκιές του παρελθόντος, συμπεριλαμβανομένων των σκοτεινότερων κεφαλαίων στα οποία εμπλέκεται η Γερμανία -όπως η Κατοχή κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ή η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 2010- δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας της Ελλάδας στα μάτια της πλειονότητας των ερωτηθέντων.

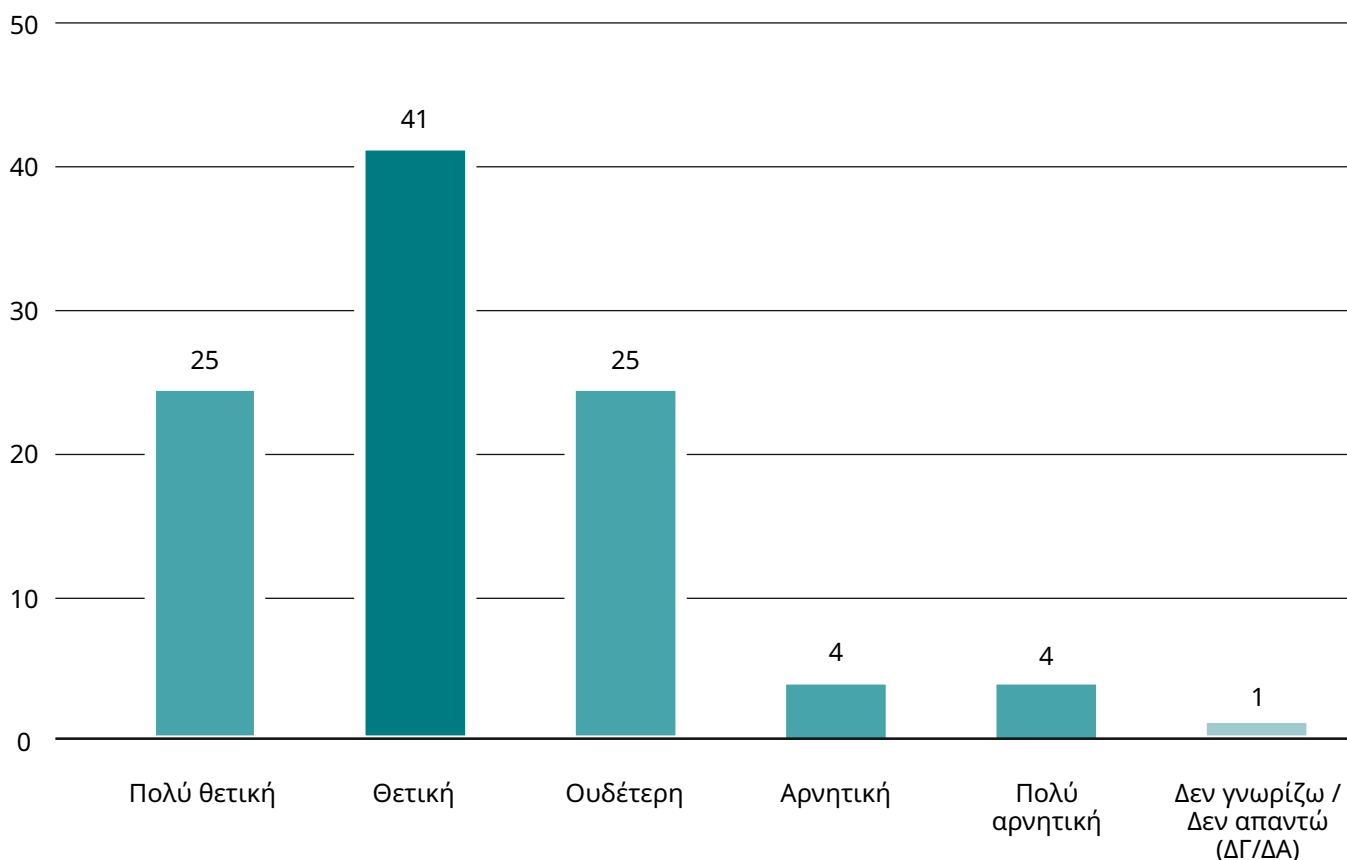
Αντίστοιχα, η συνολική εικόνα<sup>4</sup> είναι σαφώς θετική: τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων στη Γερμανία (66%) αναφέρουν ότι έχουν «πολύ θετική» ή «θετική» εικόνα για την Ελλάδα. Ένας στους τέσσερις Γερμανούς (25%) δηλώνει μάλιστα ότι έχει «πολύ θετική» άποψη για την Ελλάδα. Μόνο μια μειοψηφία -8%- δεν συμμερίζεται αυτή την θετική αξιολόγηση. Η συμπάθεια για την Ελλάδα είναι ελαφρώς υψηλότερη μεταξύ των Γερμανών ανδρών σε σχέση με τις γυναίκες (68% έναντι 63%), ενώ οι νεότεροι Γερμανοί τείνουν να αντιμετωπίζουν την Ελλάδα πιο θετικά σε σχέση με άτομα που βρίσκονται σε ηλικία συνταξιούχους.

Η γενική αυτή θετική προδιάθεση αντανακλάται στις εκτιμήσεις για την κατάσταση των ελληνογερμανικών σχέσεων: το 60% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών είναι είτε «καλές» είτε «πολύ καλές», ενώ μόνο το 7% θεωρεί ότι είναι κακές

Πιν. 2

## Γνώμη για την Ελλάδα

Πώς θα περιγράφατε τη συνολική εικόνα σας για την Ελλάδα;



Πηγή: kaparesearch.com

4 Πίνακας 2.

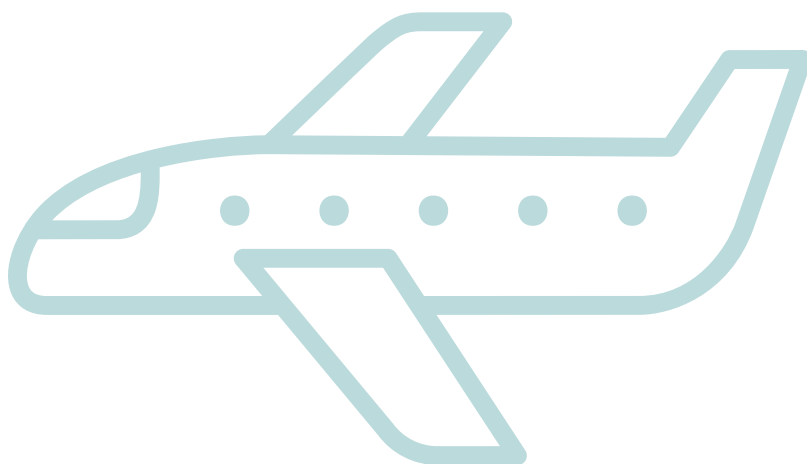
## 2. Η ταξιδιωτική εμπειρία ως καθοριστικός παράγοντας αντίληψης

Ο αποφασιστικός παράγοντας που διαμορφώνει την αντίληψη του κοινού -σε αυτό το σημείο υπάρχει ευρεία συναίνεση μεταξύ των ερωτηθέντων- είναι η άμεση προσωπική εμπειρία μέσω κάποιας επίσκεψης στην Ελλάδα. Ένα συντριπτικό ποσοστό της τάξης του 88% θεωρεί ότι ένα ταξίδι στη χώρα είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχηματισμό μιας τεκμηριωμένης άποψης. Σχεδόν το ήμισυ (46%) των ερωτηθέντων στην παρούσα αντιπροσωπευτική έρευνα έχει μάλιστα ταξιδέψει στην Ελλάδα. Μεταξύ αυτών, η συντριπτική πλειοψηφία επέστρεψε είτε με «πολύ θετική» (51%) είτε με «θετική» (38%) εντύπωση.

Τι ωθεί τους Γερμανούς να ταξιδέψουν στην Ελλάδα; Οι απαντήσεις αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό τα προαναφερόμενα πρότυπα συσχετισμών. Οι κύριοι λόγοι της επίσκεψης στην Ελλάδα είναι κατά φθίνουσα σειρά: ο καιρός (75%), η φιλοξενία (61%), η ελληνική κουζίνα (53%) και η σχέση τιμής και ποιότητας. Για τις παλαιότερες γενιές στη Γερμανία, το κυρίαρχο κίνητρο είναι το ζεστό κλίμα. Αντιθέτως, οι νέοι ωθούνται περισσότερο λόγω οικονομικών παραγόντων και λόγω του συγκριτικά προσιτού κόστους του ταξιδιού στην Ελλάδα.

Ο φιλελληνισμός, ένα πολιτιστικό και πολιτικό κίνημα που αναδύθηκε στην Ευρώπη τον 18ο και 19ο αιώνα, συνεχίζει ακόμη και σήμερα με τρόπο συμβολικό να έχει απήχηση. Διακόσια χρόνια πριν, οι Γερμανοί φιλέλληνες βρέθηκαν στο πλευρό της Ελλάδας στον αγώνα για ανεξαρτησία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σε ερώτηση αν ταυτίζονται με την έννοια του «Φιλελληνισμού», το 36% των Γερμανών ερωτηθέντων απάντησε καταφατικά. Ένα 32% δεν εξέφρασε κάποια άποψη, ενώ το 12% έλαβε μάλλον αρνητική στάση.

Συγκεκριμένα, η ταύτιση με τον φιλελληνισμό στη Γερμανία είναι πιο έντονη μεταξύ των νεότερων σε ηλικία ερωτηθέντων απ' ό,τι στους μεγαλύτερους: το 44% των ατόμων κάτω των 34 ετών αυτοχαρακτηρίζονται ως «εντελώς» ή «εν μέρει» φιλέλληνες. Μεταξύ των ερωτηθέντων άνω των 55 ετών, αυτός ο αριθμός πέφτει στο 31%.



### 3. Αναγνώριση της ιστορικής ευθύνης αλλά καμία υποστήριξη στο ζήτημα των αποζημιώσεων

Η Κατοχή της Ελλάδας από τη ναζιστική Γερμανία συνεχίζει να επισκιάζει τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Τι σημασία έχει αυτό το ιστορικό γεγονός στη διαμόρφωση της αντίληψης των Γερμανών όσον αφορά την Ελλάδα στις μέρες μας; Για σχεδόν το ένα τρίτο των ερωτηθέντων, η ναζιστική κατοχή διαδραματίζει «πολύ σημαντικό» (13%) ή «σημαντικό» (14%) ρόλο. Ένα ακόμη τρίτο δηλώνει ότι δεν έχει άποψη επί του θέματος, ενώ το 31% αναφέρει ότι η Κατοχή έχει μικρή ή καθόλου σημασία για τη σημερινή τους εικόνα για την Ελλάδα. Και εδώ, η ηλικία αναδεικνύεται ως σημαντική μεταβλητή: σχεδόν οι μισοί (44%) Γερμανοί κάτω των 34 ετών θεωρούν ότι η Κατοχή σχετίζεται με την προσωπική τους αντίληψη για την Ελλάδα, σε σύγκριση με μόλις 17% των ερωτηθέντων άνω των 55 ετών.

Στενά συνδεδεμένο με αυτό το θέμα είναι το ερώτημα του πώς οι Γερμανοί πολιτικοί ηγέτες θα πρέπει να χειριστούν την ιστορική ευθύνη της χώρας απέναντι στην Ελλάδα – μια συζήτηση που περιλαμβάνει και το θέμα των αποζημιώσεων. Τέσσερις στους δέκα ερωτηθέντες θεωρούν «σημαντικό» (24%) ή «πολύ σημαντικό» (16%) το γεγονός ότι η Γερμανία αναγνωρίζει και αναλαμβάνει την ιστορική ευθύνη έναντι της Ελλάδας. Αντιθέτως, ένα 23% δεν το θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικό και σχεδόν το ένα τρίτο (32%) δεν εκφέρει γνώμη επί του θέματος.

Πώς, λοιπόν, αξιολογούν οι Γερμανοί την επίσημη θέση της γερμανικής κυβέρνησης στο ζήτημα των

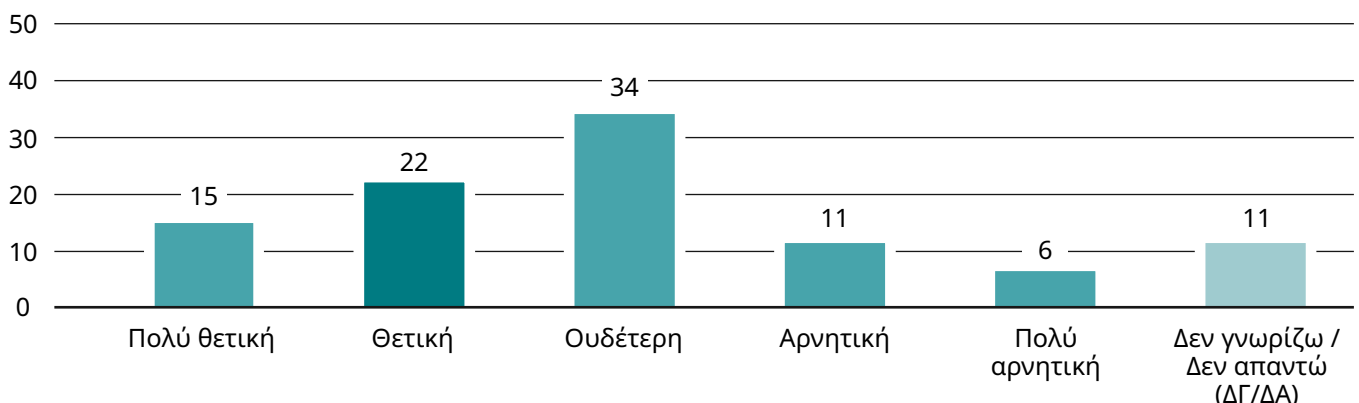
αποζημιώσεων;<sup>5</sup> Διαδοχικές γερμανικές κυβερνήσεις έχουν υποστηρίξει με συνέπεια ότι το ζήτημα έχει διευθετηθεί «νομικά και πολιτικά». Αυτή η θέση υποστηρίζεται από το 37% των ερωτηθέντων. Εν τω μεταξύ, το 17% υποστηρίζει την ελληνική θέση και βλέπει με κακό μάτι την απόρριψη των αξιώσεων για αποζημιώσεις εκ μέρους του Βερολίνου, το 11% «αρνητικά» και ένα επιπλέον 6% «πολύ αρνητικά». Ένα σημαντικό μέρος, περίπου το ένα τρίτο, δεν εκφέρει άποψη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι νεότεροι σε ηλικία Γερμανοί τείνουν περισσότερο προς την υποστήριξη της θέσης του Βερολίνου σε σχέση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία: η υποστήριξη της απόρριψης των ελληνικών αξιώσεων για αποζημιώσεις από την κυβέρνηση ανέρχεται στο 47% μεταξύ των ατόμων κάτω των 34 ετών, σε σύγκριση με μόλις 29% μεταξύ των ατόμων ηλικίας 55 ετών και άνω.

Πιο πρόσφατη στην ιστορική μνήμη είναι η ελληνική οικονομική κρίση και η αντίστοιχη πολιτική απάντηση εκ μέρους της Γερμανίας, η οποία επικρίθηκε ευρέως στην Ελλάδα και συνδέεται στενά με τον τότε υπουργό Οικονομικών Wolfgang Schäuble. Το μεγαλύτερο ποσοστό των Γερμανών (44%) έχει «πολύ θετική» (15%) ή «θετική» (29%) άποψη για τον ρόλο της Γερμανίας κατά τη διάρκεια της κρίσης. Μόνο το 17% εκφράζει αρνητική γνώμη για την πολιτική του Βερολίνου στην εποχή της κρίσης, ενώ σχεδόν το ένα τρίτο (29%) τηρεί ουδέτερη στάση.

#### Αξιολόγηση της γερμανικής πολιτικής περί αποζημιώσεων

Πώς αξιολογείτε την πολιτική περί αποζημιώσεων της Γερμανίας σχετικά με την Κατοχή της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου;



5 Πίνακας 3.

Πηγή: kaparesearch.com

## 4. Θετικές αξιολογήσεις από τα γερμανικά μέσα σχετικά με την Ελλάδα

Στα χρόνια της κρίσης, η κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης βρέθηκε στο μικροσκόπιο. Μια ακαδημαϊκή έρευνα κατέδειξε ότι τα μέσα ενημέρωσης τόσο στη Γερμανία όσο και στην Ελλάδα συνέβαλαν στη διάδοση κλισέ και αρνητικών στερεοτύπων.

Πώς αξιολογεί το γερμανικό κοινό την ειδησεογραφία για την Ελλάδα σήμερα; Το 10% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι συναντά αναφορές στην Ελλάδα στα γερμανικά μέσα ενημέρωσης «πολύ συχνά», ενώ ένα επιπλέον 13% αναφέρει ότι τις συναντά «συχνά». Αντιθέτως, το 37% δηλώνει ότι σπανίως ή ποτέ δεν συναντά περιεχόμενο που να σχετίζεται με την Ελλάδα.

Το γερμανικό κοινό βλέπει θετικά την ποιότητα των δημοσιευμάτων σχετικά με την Ελλάδα: τέσσερις στους δέκα (40%) περιγράφουν τα ρεπορτάζ ως «πολύ θετικά» (13%) ή «θετικά» (27%). Μόνο το 7% πιστεύει ότι οι Γερμανοί δημοσιογράφοι καλύπτουν ανεπαρκώς τη χώρα-εταίρο στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το μεγαλύτερο μέρος (44%) παραμένει αναποφάσιστο επί του θέματος.

Ένα παρόμοιο μοτίβο παρατηρείται και στην απάντηση σχετικά με την επίδραση που έχει η κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης στις αντιλήψεις που έχουν οι Γερμανοί για την Ελλάδα. Στο ερώτημα «Πώς επηρέασαν τα μέσα ενημέρωσης την αντίληψή σας για

την Ελλάδα;», ένα 36% απάντησε «πολύ θετικά» (13%) ή «θετικά» (23%). Μόνο το 7% αναφέρει έναν «αρνητικό» ή «πολύ αρνητικό» αντίκτυπο, ενώ το 46% περιγράφει την αντίληψή του ως «ουδέτερη», υποδεικνύοντας ότι τα δημοσιεύματα των μέσων ενημέρωσης επηρέασαν ελάχιστα έως καθόλου τις απόψεις του για την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό.

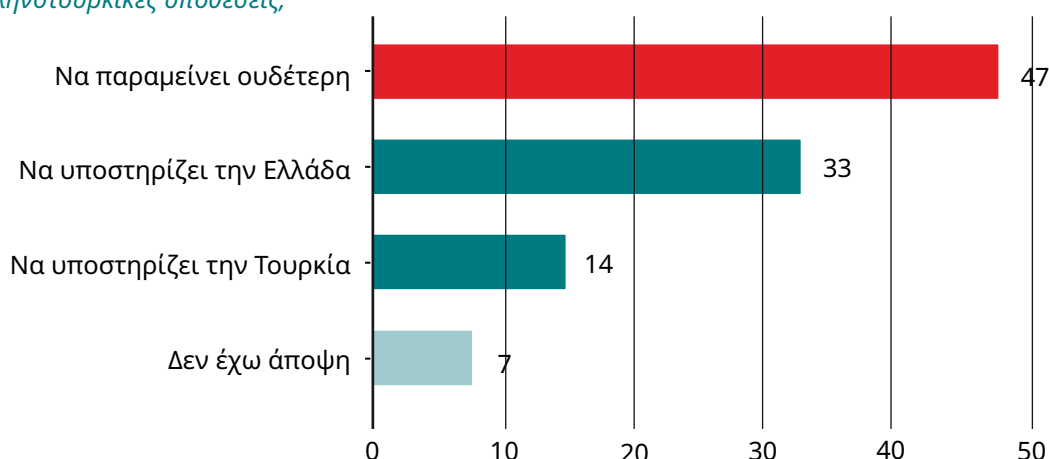
Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981 έπαιξε επίσης ρόλο στη διαμόρφωση των σχέσεων Γερμανίας και Ελλάδας. Τα δύο τρίτα των Γερμανών θεωρούν την Ελλάδα είτε «πολύ σημαντική» (26%) είτε «σημαντική» (38%) για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρομοίως, θετικές απαντήσεις καταγράφηκαν αναφορικά με τον ρόλο της Ελλάδας ως στρατηγικού εταίρου εντός του ΝΑΤΟ: σχεδόν τα δύο τρίτα των Γερμανών θεωρούν την Ελλάδα ως «πολύ σημαντικό» (27%) ή «σημαντικό» (35%) εταίρο της Συμμαχίας.

Τέλος, η έρευνα εστίασε στη στάση των Γερμανών όσον αφορά τις διαφορές της Ελλάδας με την Τουρκία<sup>6</sup>. Το μεγαλύτερο ποσοστό (47%) πιστεύει ότι το Βερολίνο πρέπει να παραμείνει ουδέτερο και να μην παρέμβει στην αντιπαράθεση μεταξύ των δύο γειτόνων στο Αιγαίο. Ένας στους τρεις ερωτηθέντες τάχθηκε υπέρ της γερμανικής ευθυγράμμισης με την Ελλάδα, ενώ το 14% τάχθηκε υπέρ της Τουρκίας.

### Προτιμώμενη στάση της Γερμανίας επί των ελληνοτουρκικών υποθέσεων

Πιν. 4

Η Ελλάδα αντιλαμβάνεται την Τουρκία ως απειλή. Πώς πρέπει να τοποθετείται η Γερμανία όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές υποθέσεις;



6 Πίνακας 4.

Πηγή: kaparesearch.com

## 5. Ένα πάθος που κρατά χρόνια

Η Ελλάδα συνεχίζει να αποτελεί αγαπημένο ταξιδιωτικό προορισμό για τους Γερμανούς. Το 2024, οι Γερμανοί τουρίστες σημείωσαν νέο ρεκόρ: περισσότεροι από 5,2 εκατομμύρια Γερμανοί επισκέφθηκαν τη χώρα – αύξηση σχεδόν 15% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Ενώ η Ελλάδα εξακολουθεί να κατατάσσεται πίσω από την Ισπανία και την Ιταλία σε απόλυτους αριθμούς Γερμανών επισκεπτών, η αυξητική τάση είναι σταθερή εδώ και χρόνια.

Σύμφωνα με τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ)<sup>7</sup>, η διαφημιστική στρατηγική της χώρας επικεντρώνεται στην προβολή μιας εικόνας που αναδεικνύει τη φυσική ομορφιά, την πλούσια ιστορία, τον πολιτισμό, αλλά και τη φημισμένη φιλοξενία του ελληνικού λαού. «Στόχος είναι να παρουσιαστεί η Ελλάδα ως κορυφαίος ταξιδιωτικός προορισμός και να αυξηθεί ο αριθμός των τουριστών», δηλώνει το γραφείο του ΕΟΤ στη Φρανκφούρτη σχετικά με την επικοινωνιακή στρατηγική του.

Οι υπεύθυνοι προώθησης του ελληνικού τουρισμού έχουν κάθε λόγο να είναι ικανοποιημένοι: η εικόνα που έχουν διαμορφώσει για το «προϊόν» Ελλάδα ευθυγραμμίζεται σε μεγάλο βαθμό με τον τρόπο που το γερμανικό κοινό αντιλαμβάνεται τη χώρα. «Η Ελλάδα αποτελεί ένα ειδυλλιακό τοπίο σαν από καρτ ποστάλ, το ιδανικό μέρος για διακοπές που έρχεται στο μυαλό μας όταν φανταζόμαστε να απολαμβάνουμε τέλειο καιρό και φαγητό», λέει ο Andreas Höffken, ένας Ελληνογερμανός τέταρτης γενιάς, ανώτερο στέλεχος της Γερμανικής Ένωσης Ξενοδοχείων και Εστιατορίων (DEHOGA), ο οποίος δραστηριοποιείται εδώ και καιρό στην προώθηση των ελληνογερμανικών σχέσεων<sup>8</sup>.

Η Ελλάδα αποτελεί επίσης ένας ποθητό προορισμό για πολλούς Γερμανούς τρίτης ηλικίας. Ο αριθμός των Γερμανών συνταξιούχων που επιλέγουν να περάσουν τα προχωρημένα χρόνια τους στην Ελλάδα αυξάνεται εδώ και χρόνια. Πολλοί έχουν επενδύσει τις αποταμιεύσεις τους σε ακίνητα. Σύμφωνα με μια μελέτη του 2022, περισσότεροι από 250.000 Γερμανοί

συνταξιούχοι σκέφτονται να αγοράσουν κατοικία στην Ελλάδα<sup>9</sup>.

Η γοητεία που ασκεί η Ελλάδα στη Γερμανία έχει βαθιές ιστορικές ρίζες. Ο Johann Wolfgang von Goethe -διαπρεπής Γερμανός ποιητής που «αναζήτησε τη γη των Ελλήνων με την ψυχή του» αλλά, σε αντίθεση με τα εκατομμύρια των σύγχρονων τουριστών, δεν κατάφερε ποτέ να φτάσει στον εξιδανικευμένο του προορισμό- θεωρείται ένας πρώιμος θαυμαστής της Ελλάδας.

Σήμερα, το κλασικό ιδανικό της Ελλάδας έχει σε μεγάλο βαθμό παραχωρήσει τη θέση του στην απεικόνιση του εμπορευματοποιημένου μαζικού τουρισμού. Ωστόσο, παρά τις επικρίσεις για τις υπερβολές του, ο μαζικός τουρισμός συνεχίζει να θέτει τα θεμέλια -σε μεγάλο βαθμό- για διαπολιτισμική επαφή. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που συχνά περιγράφεται, όχι αδικαιολόγητα, ως «διπλωματία των λαών».

Όπως καταδεικνύει εμπειρικά η παρούσα μελέτη, τέτοιου είδους συναντήσεις -με εκατομμύρια παραδείγματα- είχαν διαρκή επίδραση στις αντιλήψεις των εμπλεκόμενων ατόμων. Όσον αφορά την εικόνα της Ελλάδας στη Γερμανία, ο μαζικός τουρισμός είναι με διαφορά ο παράγοντας με τη μεγαλύτερη επιρροή. Σχεδόν εννέα στους δέκα ερωτηθέντες στην εν λόγω έρευνα ανέφεραν ότι η επίσκεψη στην Ελλάδα ήταν (πολύ) σημαντική για τη διαμόρφωση της δικής τους άποψης για τη χώρα. Ένα ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό -89%- δηλώνει ότι είχε (πολύ) θετική εμπειρία κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του.

Για την Ελλάδα, ο μαζικός τουρισμός αντιπροσωπεύει την πιο αποτελεσματική μορφή «ήπιας ισχύος»: τη δυνατότητα δηλαδή να επηρεάζει άλλους όχι μέσω εξαναγκασμού ή στρατιωτικής βίας, αλλά μέσω έλξης και κοινής εμπειρίας. Για τους Γερμανούς, οι πολυάριθμες επισκέψεις στην Ελλάδα αποτελούν τον καθοριστικό λόγο για τον οποίο έχουν τόσο θετική εικόνα για τη χώρα και τους ανθρώπους της.

7 Προσωπική επικοινωνία με τον συγγραφέα.

8 Προσωπική επικοινωνία με τον συγγραφέα.

9 Καθημερινή, 13 Οκτωβρίου 2022.

## 6. Μικρά περιθώρια για τις σύγχρονες προκλήσεις

Η εικόνα που έχουν οι Γερμανοί για την Ελλάδα είναι μάλλον μονοδιάστατη. Διαμορφώνεται κυρίως από γενικά, κατά κύριο λόγο θετικά μοτίβα, ενώ οι αρνητικοί συσχετισμοί σε μεγάλο βαθμό εκλείπουν. Πολιτικά προβλήματα, οικονομικές κρίσεις, κοινωνικές εντάσεις ή τα σκοτεινότερα κεφάλαια της ιστορίας δύσκολα ταιριάζουν στα κυρίαρχα στερεότυπα μιας χώρας που, για τη συντριπτική πλειοψηφία των Γερμανών, αντιπροσωπεύει έναν παράδεισο διακοπών – και όχι πολλά περισσότερα.

Ανάμεσα στα αξιοσημείωτα ευρήματα αυτής της μελέτης είναι και το γεγονός ότι αν και η οικονομική κρίση δέκα χρόνια μετά το απόκορύφωμά της προκάλεσε τριγμούς στις ελληνογερμανικές σχέσεις περισσότερο από κάθε άλλο γεγονός από την αντιπολίτευση και μετά, μόνο ένας στους δέκα Γερμανούς πλέον συσχετίζει την Ελλάδα με όρους όπως «κρίση», «πτώχεια» ή «χρεοκοπία». Ειδικά οι νεότεροι σε ηλικία Γερμανοί, συγκριτικά με τις παλαιότερες γενιές, είναι ακόμη λιγότερο πιθανό να συνδέσουν τη χώρα με αυτήν τη σκοτεινή περίοδο όταν σκέφτονται τη σημερινή Ελλάδα.

Αυτό το αποτέλεσμα της δημοσκόπησης μπορεί -με κάποια αισιοδοξία- να ερμηνευθεί ως θετικό σημάδι: τα αρνητικά στερεότυπα δεν είναι έχουν απαραίτητως και μόνιμο χαρακτήρα. Για ένα μεγάλο μέρος της δεκαετίας του 2010, οι αρνητικές προκαταλήψεις διαμόρφωσαν σε μεγάλο βαθμό την αντίληψη της Γερμανίας για την Ελλάδα. Τα αφηγήματα των ΜΜΕ επικεντρώνονταν συχνά στην κακοδιαχείριση, στη διαφθορά και στη φερόμενη τεμπελιά του ελληνικού πληθυσμού. Σε αντίθεση με την εικόνα που έχουν οι Έλληνες για τη Γερμανία η οποία έχει μελετηθεί και αναλυθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια, υπάρχει διαχρονικά έλλειψη δεδομένων για τη στάση των Γερμανών απέναντι στην Ελλάδα. Ως αποτέλεσμα, η αντίληψή μας για το πώς η ευρεία (και καλά τεκμηριωμένη) αρνητική κάλυψη στα γερμανικά ΜΜΕ μπορεί να επηρέασε την κοινή γνώμη παραμένει σε μεγάλο βαθμό υποθετική, βασιζόμενη σε ανεπίσημα στοιχεία.

Από τη σταδιακή οικονομική ανάκαμψη της Ελλάδας, η οποία ξεκίνησε με την έλευση στην κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας το 2019, η αρνητικοί όροι έχουν σε μεγάλο βαθμό εξαφανιστεί από τα γερμανικά

μέσα ενημέρωσης. Εύλογα μπορεί να υποθεθεί ότι αυτή η αλλαγή στον τόνο των ΜΜΕ συνέβαλε στην συντριπτικά θετική εικόνα για την Ελλάδα, η οποία είναι και η επικρατούσα πλέον στο γερμανικό κοινό.

Ό,τι συνέβη στο παρελθόν μεταξύ Γερμανίας και Ελλάδας κατέχει, το πολύ, περιθωριακή θέση στο μυαλό των περισσότερων Γερμανών, και δεν ενδιαφέρει ιδιαίτερα το ευρύτερο κοινό. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως διάθεση να παραμεριστεί ή να αποσιωπηθεί το παρελθόν, μια στάση που φαίνεται να επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο με τον οποίο οι Γερμανοί βλέπουν την Ελλάδα. Από ελληνικής πλευράς όμως, η διάθεση να ξεπεραστεί το ιστορικό παρελθόν είναι λιγότερο εμφανής. Οι μελέτες μας για την εικόνα της Γερμανίας στην Ελλάδα επιβεβαιώνουν ότι πολλοί Έλληνες δεν έχουν ακόμη επεξεργαστεί πλήρως τις κατά καιρούς τραυματικές εμπειρίες που σχετίζονται με τη Γερμανία.

# 7. Αντικρουόμενες αντιλήψεις και διαχωριστικές γραμμές στις δημοσκοπήσεις

Παρά τη διαφορά στα διαθέσιμα δεδομένα θα ήταν δόκιμο να λάβει κανείς υπόψη τις γερμανικές αντιλήψεις για την Ελλάδα παράλληλα με τις ελληνικές αντιλήψεις για τη Γερμανία. Μια ολοκληρωμένη άποψη προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των διμερών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Μια πρώτη παρατήρηση αφορά την ασυμμετρία στο βαθμό της συμπάθειας εκατέρωθεν: οι Γερμανοί έχουν μια σημαντικά θετικότερη άποψη για την Ελλάδα απ' ό,τι οι Έλληνες για τη Γερμανία. Σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, το 66% των Γερμανών εκφράζει θετική ή πολύ θετική άποψη για την Ελλάδα. Αντίθετα, η πιο πρόσφατη έρευνα για το πως αντιλαμβάνονται οι Έλληνες τη Γερμανία<sup>10</sup> διαπίστωσε ότι μόνο το 31% των Ελλήνων είχε αντίστοιχη θετική άποψη. Αυτός ο αριθμός αποτελεί αξιοσημείωτη βελτίωση σε σύγκριση με την έρευνα του Οκτωβρίου 2022<sup>11</sup>, όταν η δημοτικότητα της Γερμανίας στην Ελλάδα ανερχόταν στο ταπεινό 16%.

Ένα δεύτερο εντυπωσιακό εύρημα είναι ότι η θετική εικόνα των Γερμανών για την Ελλάδα συγκεντρώνεται σε τομείς απαλλαγμένους σε μεγάλο βαθμό από πολιτικές αντιπαραθέσεις – σε θέματα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «ζώνες ασφάλειας», τα οποία συνδέονται συνήθως με ευχάριστες ταξιδιωτικές εμπειρίες. Η εικόνα είναι ωστόσο διαφορετική όταν πρόκειται για θέματα που έχουν αποτελέσει αντικείμενο πολιτικών αντιπαραθέσεων μεταξύ των δύο κυβερνήσεων και αντικατοπτρίζονται αντίστοιχα στον δημόσιο διάλογο. Τα τελευταία χρόνια, τρεις βασικοί τομείς έχουν δυσχεράνει τις ελληνογερμανικές διπλωματικές σχέσεις και έχουν συμβάλει στο σταθερά αρνητικό κλίμα απέναντι στη Γερμανία στην ελληνική κοινή γνώμη:

1. οι εκκρεμότητες που αφορούν στα γερμανικά εγκλήματα πολέμου κατά τη διάρκεια της Κατοχής και το ζήτημα της πολιτικής και νομικής τους αποκατάστασης,
2. η στάση της γερμανικής κυβέρνησης κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης,
3. ο ρόλος του Βερολίνου στις ελληνοτουρκικές διαφορές.

Και στους τρεις τομείς, τα στοιχεία της έρευνας αποκαλύπτουν έντονες αποκλίσεις στην ερμηνεία που δίνουν Έλληνες και Γερμανοί τόσο για το παρελθόν όσο για το παρόν.

Όπως προαναφέρθηκε, τέσσερις στους δέκα Γερμανούς πιστεύουν ότι η Γερμανία φέρει ιστορική ευθύνη απέναντι στην Ελλάδα. Ωστόσο, μόνο μια μειοψηφία -17%- αποδοκμάζει την επίσημη και άκαμπτη θέση του Βερολίνου σχετικά με τις αποζημιώσεις. Οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις απόψεις των Γερμανών και των Ελλήνων για αυτό το κρίσιμο ζήτημα γίνονται και με τρόπο στατιστικό ορατές όταν εξεταστούν συγκριτικά: σύμφωνα με την έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα, το 77% των Ελλήνων αναφέρει τη γερμανική πολιτική στο ζήτημα των αποζημιώσεων ως κύριο λόγο για τη δυσμενή εικόνα που έχει για τη Γερμανία.

Σημαντικές διαφορές προκύπτουν επίσης αναφορικά με την αξιολόγηση του ρόλου της Γερμανίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Ενώ το 83% των Ελλήνων αναφέρει πως οι τότε πολιτικές της Γερμανίας έχουν συμβάλει στην αρνητική τους εικόνα για τη χώρα ακόμα και μια δεκαετία αργότερα, η τρέχουσα έρευνα δείχνει ότι το 44% των Γερμανών αντιμετωπίζουν θετικά τον τρόπο που χειρίστηκε την κρίση η κυβέρνησή τους. Μεταξύ των Γερμανών κάτω των 34 ετών, ένας στους δύο πιστεύει μάλιστα ότι η ελληνική οικονομική κρίση είχε θετικό αντίκτυπο στις διμερείς σχέσεις.

Τέλος, δυο λόγια για το θέμα της Τουρκίας, ένα θέμα που διαπερνά όλες σχεδόν τις διαστάσεις της εξωτερικής πολιτικής της Αθήνας. Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες, περίπου τα τρία τέταρτα των Ελλήνων κατηγορούν το Βερολίνο ότι συντάσσεται μονομερώς με την Άγκυρα στις ελληνοτουρκικές διαφορές. Με άλλα λόγια, υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη προσδοκία στην Ελλάδα για μεγαλύτερη αλληλεγγύη από γερμανικής πλευράς στις αντιπαραθέσεις της χώρας με την Τουρκία – είτε στο Αιγαίο είτε στην Ανατολική Μεσόγειο, ή σε σχέση με το Κυπριακό. Στη Γερμανία, ωστόσο, μόνο το 33% υποστηρίζει την ευθυγράμμιση της Γερμανίας με την Ελλάδα, ενώ σχεδόν το ήμισυ (47%) πιστεύει ότι το Βερολίνο πρέπει να παραμείνει ουδέτερο σε αυτήν την αντιπαράθεση

<sup>10</sup> Βλ. υποσημείωση 1.

<sup>11</sup> Ronald Meinardus: Partners, Not Friends. Greek Public Opinion(s) on Germany, Analysis, Friedrich Ebert Stiftung, Αθήνα 2022.

## 8. Η Ελλάδα στη Γερμανία: ο θετικός ρόλος της Διασποράς

Για τη συντριπτική πλειοψηφία των Γερμανών, τα ταξίδια στην Ελλάδα παραμένουν ο σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης μιας ευνοϊκής εικόνας για τη χώρα και το λαό της. Ωστόσο, πέραν αυτών των βραχυχρόνιων επισκεψέων σε έναν τόσο αγαπημένο προορισμό, οι Γερμανοί διατηρούν ένα ευρύ φάσμα δεσμών με την Ελλάδα εντός της ίδιας της Γερμανίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, ο συνηθέστερος τύπος γερμανοελληνικής αλληλεπίδρασης είναι το ελληνικό εστιατόριο. Για σχεδόν τα δύο τρίτα (58%) των ερωτηθέντων, το να δειπνήσουν σε ένα ελληνικό μαγαζί στη Γερμανία αποτελεί το σημαντικότερο σημείο επαφής τους με την Ελλάδα. Ακολουθούν οι προσωπικές σχέσεις με Έλληνες, καθώς και η ενασχόληση με τον ελληνικό πολιτισμό και τη μουσική. Ένα 11% των ερωτηθέντων αναφέρει μακροχρόνιες σχέσεις με άτομα ελληνικής καταγωγής.

Το γερμανικό ρητό «*Liebe geht durch den Magen*» (Ο έρωτας περνά απ' το στομάχι) είναι χαρακτηριστικό. Ο καταλυτικός ρόλος της ελληνικής κουζίνας όσον αφορά τη συμπάθεια των Γερμανών απέναντι στους Έλληνες έχει επίσης αναγνωριστεί από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ): «Το φαγητό παίζει σημαντικό στην ελληνική κουλτούρα κάτι που αναδεικνύεται και στη διαφήμιση του ΕΟΤ ως βασική πτυχή του ελληνικού τουρισμού», δηλώνει ο οργανισμός. Ο Andreas Höffken της Γερμανικής Ένωσης Ξενοδοχείων και Εστιατορίων (DEHOGA) εκτιμά ότι σήμερα υπάρχουν περίπου 3.300 ελληνικά εστιατόρια στη Γερμανία, αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία ή σχετικές ακαδημαϊκές μελέτες. Εντούτοις, ισχυρίζεται ότι οι χώροι αυτοί διαδραματίζουν έναν κεντρικό, ακόμη και «εθνικό» ρόλο: «Τα ελληνικά εστιατόρια παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας των Γερμανών για την Ελλάδα. Μια επίσκεψη σε έναν τέτοιο χώρο μπορεί, στην καλύτερη των περιπτώσεων, να προσφέρει στους επισκέπτες ένα είδος μίνι διακοπών».

Ο Αργύρης Παπάζογλου, ο οποίος διατηρεί ένα επιτυχημένο εστιατόριο σε μια μικρή πόλη της δυτικής Γερμανίας, παρουσιάζει από πρακτική σκοπιά τον άτυπο, πατριωτικό ρόλο που αναλαμβάνουν συχνά οι Έλληνες εστιάτορες. «Δώστε στον Έλληνα

λίγο ούζο και έναν μεζέ και έχετε κερδίσει την καρδιά του. Αυτό είναι που προσπαθούμε να μεταφέρουμε καθημερινά. Είναι πιο εύκολο να κάνεις κάποιον να αγαπήσει την Ελλάδα με ένα καλό ποτήρι ελληνικό κρασί.»<sup>12</sup>

Η μορφή αυτή της «γαστρονομικής διπλωματίας», αν και τυπικά δεν συντονίζεται κεντρικά από το ελληνικό κράτος, αποτελεί αξιοσημείωτο στοιχείο της ευρύτερης πολιτιστικής παρουσίας της ελληνικής διασποράς στη Γερμανία. Οι ρίζες της σημερινής ελληνικής κοινότητας των περίπου 500.000 ατόμων στη Γερμανία χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1960, όταν μεγάλοι αριθμοί πληθυσμού -κυρίως από τη βόρεια Ελλάδα- μετανάστευσαν ως «προσκεκλημένοι εργάτες». Λόγω του υψηλού βαθμού ένταξής τους, οι Έλληνες στη Γερμανία συχνά περιγράφονται ως «δυσδιάκριτη μειονότητα».

Μεταξύ του γενικού πληθυσμού, οι Έλληνες μετανάστες και οι απόγονοί τους χαίρουν ιδιαίτερα θετικής φήμης: πάνω από τα δύο τρίτα (72%) των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι η ελληνική διασπορά είναι καλά ή πολύ καλά ενσωματωμένη. Μια ευρεία πλειοψηφία των Γερμανών θα επιθυμούσε μεγαλύτερη ενασχόληση με την πολιτική εκ μέρους αυτής της κοινότητας, η οποία έχει βρει ένα δεύτερο σπίτι στη Γερμανία.

Η μεγαλύτερη συμμετοχή των Ελλήνων στην πολιτική ζωή στη Γερμανία θα ενίσχυε περαιτέρω την ήδη ουσιαστική ενσωμάτωση της κοινότητας. Η ενεργότερη συμμετοχή στα πολιτικά κόμματα και στα κοινοβούλια αποτελεί επίσης προϋπόθεση για να διασφαλιστεί ότι τα συμφέροντα και οι προοπτικές της Ελλάδας θα εδραιωθούν στον πολιτικό διάλογο στη Γερμανία.

<sup>12</sup> Επικοινωνία με τον συντάκτη.

### Σχετικά με τον συγγραφέα:

Ο **Ronald Meinardus** είναι Ανώτερος Ερευνητής και Συντονιστής Ερευνητικών Έργων για τις ελληνογερμανικές σχέσεις στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) στην Αθήνα.

## Η Ελλάδα μέσα από τα μάτια των Γερμανών: Πέρα από τα στερεότυπα στις ελληνογερμανικές σχέσεις

Η παρούσα έκθεση παρουσιάζει την πρώτη τέτοιου είδους έρευνα για το πώς αντιλαμβάνονται οι Γερμανοί την Ελλάδα. Με βάση αντιπροσωπευτικά ερευνητικά δεδομένα του 2025, αποκαλύπτει μια σε μεγάλο βαθμό θετική εικόνα, διαμορφωμένη από τον τουρισμό, το ενδιαφέρον για τον πολιτισμό και τις προσωπικές συναναστροφές – με τις πολιτικές συγκρούσεις και το ιστορικό παρελθόν ως επί το πλείστον να απουσιάζουν. Οι Γερμανοί συνδέουν σε συντριπτικό βαθμό την Ελλάδα με την αναψυχή και όχι με την κρίση. Η μελέτη αναδεικνύει μια ασυμμετρία: οι Γερμανοί αντιλαμβάνονται την Ελλάδα πιο θετικά απ' ό,τι οι Έλληνες τη Γερμανία. Η κατάσταση αυτή διαμορφώνεται από άλυτα ζητήματα – τη στάση της Γερμανίας ως προς τις αποζημιώσεις του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τον ηγεμονικό ρόλο της κατά την οικονομική κρίση και την κατά τους Έλληνες μεροληπτική στάση της υπέρ της Τουρκίας στις μεταξύ τους διενέξεις στην περιοχή. Η έκθεση εξετάζει επίσης τον υποτιμημένο ρόλο της ελληνικής διασποράς στη Γερμανία, ιδίως στον τομέα της εστίασης, ως ένα άτυπο μέσο ήπιας ισχύος.

Περισσότερες δημοσιεύσεις του Friedrich-Ebert-Stiftung μπορείτε να βρείτε εδώ:

➔ [fes.de](https://www.fes.de)